

הקדמה: לקראת אסטרטגיה מדינית-ביטחונית רב-ממדית

ההתלבטות לגבי פיתוח תורה מדינית-ביטחונית למדינת ישראל החלה עם הקמת המדינה, ונמשכת מאז עד היום. עד מלחמת ששת הימים, הגישה הייתה בעיקרה נכונה, חרף מספר כישלונות, ותרמה להצלחתה הכוללת של ישראל. גם לאחר מכן היו לישראל הישגים מדיניים-ביטחוניים מרשימים, כגון ההתאוששות מהפתעת מלחמת יום כיפור ופיתוח היחסים המיוחדים עם ארצות הברית.

אולם בשנים שלאחר מכן הלכו ורבו הכישלונות. בעיקרם ניתן לייחס כישלונות אלה להיעדר קריאה נכונה של ההתפתחויות ולאחיה בדוקטרינות מיושנות. להמחשת טענה זו, די להזכיר את דברי ראש הממשלה אריאל שרון כי "ההתיישבות בחבל עזה הייתה שגיאה אסטרטגית".

במרוצת השנים נערכו, ועדיין נערכים, ניסיונות חשובים לפתח תורת ביטחון חדשה, כמו יוזמתו של שר הביטחון לשעבר, יצחק מרדכי, תהליכי החשיבה ביוזמתו של הרמטכ"ל הנוכחי משה (בוגי) יעלון, ומיניו הוועדה בראשות דן מרידור, לאחרונה. גם הוקמו יחידות בממשל שתפקידן לעסוק בכך, בהן אגף התכנון בצה"ל, המועצה לביטחון לאומי, החטיבה הביטחונית-מדינית במשרד הביטחון ומספר יחידות במשרד החוץ. אך למרות כל אלה, ישראל עדיין רחוקה מאוד מפיתוח תורה מדינית-ביטחונית כוללת, רב-מדית וארוכת טווח.

שני קיבעונות מחשבתיים מעידים על כך: א. העיסוק ב"תורת ביטחון" במנותק מגיבושה של תורה מדינית; ב. הדבקות במושג "מלחמה", בתוספת הרחבות מסוג "עצימות נמוכה" ו"עצימות גבוהה", כאילו סוגי העימותים הצפויים, כולל אלימים ואולי גם קטלניים מאוד, תואמים בעיקרם את עולם המושגים ודרכי החשיבה הכרוכים ב"מלחמה".

נושא ה"עוצמה הרכה" מדגיש את חולשת החשיבה והמעשה הישראלי. למרות כמה שיפורים, ההתמודדות עם הצורך בעוצמה רכה, במלוא המובן של דימויים והתנהגות המגייסים תמיכה, היא בשפל המדרגה. דוגמא בולטת לכך היא ההחלטה הישראלית שלא להופיע בפני בית הדין הבינלאומי בהאג בדיון על גדר ההפרדה. שכן, ללא קשר לשאלה האם הייתה הופעה ישראלית עשויה להשפיע על נוסח חוות הדעת, עצם אי-ההופעה נתפסה כזלזול מופגן מצד ישראל בגוף שמדינות רבות (להוציא ארצות הברית) מייחסות לו חשיבות בינלאומית. בנוסף לכך, אי-ההופעה מנעה ניצול הזדמנות להסברת העמדה הישראלית בפני פורום שזכה לסיקור נרחב באמצעי התקשורת העולמיים.

דימויה של ישראל אחרי מלחמת ששת הימים, תהליכים פנים-ישראליים מסוימים, והתבססותה כמעצמה אזורית, תרמו למחיקת העוצמה הרכה בה זכתה הודות לעצם הקמתה של המדינה היהודית אחרי השואה, הצלחתה בכיבוש השממה, החתירה לצדק חברתי בקיבוצים והסיוע למדינות אפריקה. לא בא מעשה יצירתי, שהיה בו כדי לבנות מחדש עוצמה רכה על בסיסים אחרים.

היום נתפסת ישראל כעתירת "עוצמה קשה" כמו יכולת צבאית ומעין-צבאית, המחזקת על ידי תמיכתה של יהדות ארצות הברית, שמוסיפה למאזן עוצמה פוליטית וכלכלית משמעותית. ואולם, עוצמתה הרכה של ישראל

ממשיכה להיות ירודה ביותר. יתר על כן, ישראל סובלת מ"עוצמה רכה שלילית", דהיינו לא העדר תמיכה כשלעצמו, אלא התייחסות שלילית ואפילו עויינת. מצב זה צופן בתוכו סכנות של ממש, והוא כבר השפיע לרעה על העמדות של מדינות שונות כלפי ישראל, על מדיניותו של האיחוד האירופי ועל מצבה של ישראל בגופים בינלאומיים, ביניהם ארגון האומות המאוחדות. השינויים העולמיים מכתבים היום, כפי שמדגיש ד"ר שרון פרדו, התייחסות אחרת מזו של "אוי"ם-שמום" שאיפיינה את ימיה הראשונים של המדינה. אילו לאחר הערכה מעמיקה היה מתברר שאין ביכולת ישראל, יחד עם העם היהודי, לפעול תכליתית להגברת העוצמה הרכה, אזי לא הייתה ברירה, אלא לוותר על מימד עוצמה חשוב זה. אולם, כפי שמוסבר ומומחש במסמך של ד"ר שרון פרדו, יש ויש דרכים לבנייה וחיוזק של עוצמה רכה, מבלי לפגוע במרכיבים החיוניים לביטחון המדינה והעם היהודי בכללו. המסמך גם מציג דוגמאות מעשיות לכך. חשיבותה של העוצמה הרכה, מבחינת שיקולי תועלת-עלות-סיכון במסגרת ראייה מדינית-ביטחונית, מביאה להמלצה הבאה: בראייה כוללת, ראוי שהקברניטים יוותרו על רכישתם של שני מטוסי קרב חדשים (או מערכות נשק אחרות שעלותן דומה) כדי להשקיע אותם משאבים בחיוזק העוצמה הרכה של מדינת ישראל. ישראל ממשיכה לקבל החלטות ולפעול ללא חשיבה מדינית-ביטחונית כוללת, רב-ממדית וארוכת-טווח. פיתוח ויישום של חשיבה כזו הוא התפקיד המרכזי שעל המועצה לביטחון לאומי למלאו, אך לשם כך היא זקוקה למעמד מחוזק ולמשאבים גדולים בהרבה משיש לה כיום.

***

ראוי לקרוא את עבודתו החשובה של ד"ר שרון פרדו לא רק מתוך התייחסות לסוגיית העוצמה הרכה לכשעצמה, אלא כהמחשה לצורך באסטרטגיה-רבתי רב-ממדית, כפי שהיא מתוארת בספרו של פרופ' נאי (ומוסברת במסמך זה), כמעין משחק שח רב-קומתי (הגם שהדוגמא לוקה בחסר, למשל בהעדר הממדים הרבים של שיתוף פעולה לעומת התנגשות). הנזק הטמון בהזנחת חשיבותה של עוצמה רכה הוא רב. אך הנזק שבהעדר חשיבה מדינית-ביטחונית ראויה גדול פי כמה וכמה - ואין המחשה יעילה וכואבת יותר לכך מן ההחלטות הקשות והגורליות שישראל תיאלץ לקבל בעתיד הקרוב, בגלל שגיאות שניתן היה למונען.

פרופסור יחזקאל דרור

נשיא מכונן

העוצמה הרכה כנכס לאומי

ד"ר שרון פרדו

א. זירה בינלאומית עוינת

אנו עדים כיום לתהליך גלוי, בו ישראל והעם היהודי הופכים למטרה קלה להתקפות פוליטיות, פייזות ואישיות בעולם כולו, לצד התעוררותה של תופעת האנטישמיות או האנטייהודיות החדשה¹. תהליך זה כרוך בהסתה כלל-עולמית שאין לה תקדים מאז ימי מלחמת העולם השנייה.

הזירה הבינלאומית הפכה למוקד מרכזי לגילויי האנטייהודיות החדשה. ועידת האו"ם נגד גזענות שהתקיימה בדרבן, דרום-אפריקה, בספטמבר 2001, הייתה אחד השיאים של תהליך זה, שבו התברר לישראל ולעם היהודי שהוועידות והמפגשים הבינלאומיים מהווים כר פורה ומרכזי לפעילות האנטייהודית/ישראלית. בלשוננו של שר החוץ הישראלי דאז, שמעון פרס: "ועידת דרבן הייתה לפסטיבל של שנאת מדינת ישראל והעם היהודי והשמצות שווא"².

צריך לומר שבזירה הבינלאומית, ובראשה האו"ם על מוסדותיו, מעולם לא זכו מדינת ישראל והעם היהודי לאהדה רבה, למעט בשנותיה הראשונות של ישראל. בהקשר זה זכורה לדיראון החלטת העצרת הכללית של האו"ם שהגדירה בשנת 1975 את הציונות 'תנועה גזענית'. העם היהודי ומדינתו קטנים ומבודדים מבחינה דיפלומטית, ולכן מהווים מטרה קלה בזירה הבינלאומית. בנציבות האו"ם לזכויות האדם, למשל, גונתה ישראל שש פעמים בשנת 2001 ושמונה פעמים בשנת 2002, בעוד שאף מדינה אחרת מעולם לא גונתה על-ידי הנציבות יותר מפעם אחת באותה השנה. בארבע השנים האחרונות הפגינה נציבות האו"ם לזכויות האדם עוינות רבה כנגד ישראל והעם היהודי, ופירסמה שורה של גינויים חריפים נגד ישראל, תוך התעלמות כמעט מוחלטת מהפיגועים נגד אזרחיה. רק לאחרונה, בנובמבר 2004, ולראשונה בתולדות הנציבות, בתמיכת מדינות אירופה, אישרה הנציבות הצעת החלטה בסוגיית סובלנות דתית, המגנה גילויי שנאה כלפי מוסלמים, אנטישמיות ושנאת נוצרים.

¹ ראה פרסום המכון לתכנון מדיניות עם יהודי בנושא זה: ארון קוטלר, האנטייהודיות החדשה (ירושלים: המכון לתכנון מדיניות עם יהודי), נובמבר 2002.

² שר החוץ שמעון פרס 4.09.2001; יאיר שלג ודליה שחורי 'המאמצים לפשרה כשלו והמשלחות פרשו' הארץ 4.09.2001.

גל האנטי־יהודיות החדשה התעצם באופן משמעותי מייד עם כישלון שיחות המשא ומתן הישראלי־פלשתיני בקמפ דייוויד ובטאבה (יולי 2000 - ינואר 2001) ופרוץ 'האינתיפאדה השנייה' בספטמבר 2000, והגיע לשיאו לאחר מבצע 'חומת־מגן' במארס 2002. מדינות ערב ובראשן הפלשתינאים, הנהנים מרוב אוטומטי בזירה הבינלאומית, הפכו זירה זו, ביחד עם הזירה המשפטית, לאמצעים יעילים להפצת המסר הפלשתינאי ולמתקפות מתוקשרות בעולם כולו כנגד ישראל והעם היהודי. בנוסף לכינוסים ולמפגשים הבינלאומיים, מלחמת החורמה בעם היהודי ובישראל מתנהלת גם מחוץ למוסדות האו"ם, בכינוסים מקצועיים של ארגונים בינלאומיים, כגון ארגוני עובדים, ארגוני נשים, ארגוני בריאות ורווחה ועוד.

הסתה זו שמה לה למטרה להחזיר את העם היהודי למעמדו טרם הקמת מדינת ישראל - מעמד 'היהודי בין אומות העולם', לקשור כל נושא אפשרי לסכסוך הישראלי־פלשתיני ולהפוך את ישראל בזירה הבינלאומית ל'דרום־אפריקה שנייה' - מדינת אפרטהייד קיצונית, ובאופן זה להכשיר את הקרקע לקראת הטלת סנקציות על ישראל, עד כדי בידודה המוחלט מהקהילה הבינלאומית.

כיום, המגמה במערכת המשפטית הבינלאומית היא להרחיב את האכיפה הפלילית הבינלאומית. בשנים האחרונות הוקמו בתי הדין הבינלאומיים המיוחדים בעניין יוגוסלביה ורואנדה, וכן בית הדין הפלילי הבינלאומי בהאג. ביטוי נוסף למגמה זו ניתן לראות גם בחוקים הלאומיים של מדינות שונות, המאפשרים החלת סמכות שיפוט בינלאומית על פשעי מלחמה לבתי המשפט המקומיים, תוך אפשרות להסתייעות בצווי מעצר בינלאומיים. במקביל למגמה בינלאומית זאת, גם העימות הישראלי־פלשתיני עובר תהליך של 'יורידיוזיה', ומערכות המשפט הבינלאומיות והלאומיות מהוות אמצעי נוסף נגד ישראל. בשנת 2003 הוגשה בבלגיה תביעה נגד ראש הממשלה אריאל שרון בגין פשעים כנגד האנושות ופשעי מלחמה. מגישי התביעה היו פלשתינאים, קרובי משפחה של הרוגים במחנות הפליטים של סברה ושתילה בלבנון ב-1982. התביעה נמחקה רק לאחר התערבות הפרלמנט הבלגי ותיקון החוק הבלגי.

ביולי 2004 ספגה המדינה היהודית את אחת המפלות הקשות ביותר בזירה המשפטית־בינלאומית, עם פירסום חוות־דעתו של בית הדין הבינלאומי לצדק בהאג בנושא 'ההשלכות המשפטיות של בניית חומה בשטחים הפלשתיניים הכבושים'.³ בחוות דעתו קבע בית הדין הבינלאומי לצדק, כי בניית גדר ההפרדה נוגדת את החוק הבינלאומי, היא בבחינת סיפוח, ואינה חוקית. השופטים קבעו כי ישראל אינה יכולה להצדיק את גדר ההפרדה בטיעון של הגנה עצמית, וכי עליה להפסיק לאלתר את בנייתה, להרוס את החלקים שכבר הוקמו ולפצות את התושבים הפלשתינאים שנפגעו מבנייתה. עוד קרא בית הדין להעמיד לדין אותם נושאי תפקידים שהורו על ההפרות של המשפט הבינלאומי על־ידי תכנון הגדר ובנייתה. בסוגיית ההתנחלויות היהודיות קבע בית הדין, כי אלה הוקמו תוך הפרה של המשפט הבינלאומי.

³ Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory (Request by the UN General Assembly for an Advisory Opinion) ICJ Reports, No. 131, 2004.

בית הדין הסיק כי הקמת גדר ההפרדה פוגעת בשורה ארוכה של זכויות אדם וזכויות הומניטריות של האוכלוסייה הפלשתינאית. בנוסף סבור בית הדין כי בניית הגדר יוצרת שינוי דמוגרפי של הגדה המערבית, מאחר שהיא פוגעת פגיעה קשה במרקם החיים של האוכלוסייה הפלשתינאית ומכריחה פלשתינאים רבים לעזוב את בתיהם.

בית הדין אומנם הכיר בכך "שישראל מתמודדת עם מספר רב של פעולות אלימות קטלניות וחסרות אבחנה נגד אוכלוסייתה האזרחית. יש לה את הזכות... להגיב על מנת להגן על חיי אזרחיה. עם זאת, האמצעים שננקטים חייבים להיות בהתאם למשפט הבינלאומי". יחד עם זאת, במקרה זה קובע בית הדין, כי לא שוכנע מהנתונים שהוצגו בפניו כי התואי שנבחר לבניית הגדר הוא אכן הכרחי להגנת ישראל מפני טרור, ובכל מקרה, ישראל אינה יכולה להצדיק את "מעשיה הבלתי־חוקיים" בטיעון של הגנה עצמית.

בית הדין הטיל על מועצת הביטחון של האו"ם את החובה ואת האחריות לנקוט צעדים מעשיים על־מנת לוודא ש"מעשיה הבלתי־חוקיים של ישראל" ייפסקו. מועצת הביטחון מוסמכת, בין השאר, להטיל על ישראל סנקציות עד ליישום החלטות בית הדין. באותו חודש בו פורסמה חוות דעתו של בית הדין, רוב סוּחף של 150 מדינות תמך בעצרת הכללית של האו"ם בהצעת החלטה שהוגשה על-ידי קבוצת המדינות הערביות באו"ם, הקוראת ליישום החלטות חוות הדעת של בית הדין, והיוצרת תשתית להחרפת בידודה של ישראל ולקידום מהלך שיוביל לנקיטת סנקציות נגדה.

חוות דעתו של בית הדין הבינלאומי לצדק היא מכה מדינית ותדמיתית קשה מאוד לישראל. בטווח הקצר נראה שישראל, בסיוע ארה"ב, תצליח לבלום הטלת סנקציות מטעם מועצת הביטחון של האו"ם, אך בטווח הארוך, חוות הדעת משתלבת באנטי־יהודיות החדשה, מספקת לה אנרגיה וצידוקים, ופוגעת בלגיטימיות של המדינה היהודית, בהציגה אותה כמדינה סוררת ועבריינית. ישראל תתקשה לטעון כי חוות הדעת היא עוד החלטה פוליטית ועוינת של העצרת הכללית של האו"ם, הואיל וקביעות בית הדין מתקבלות בעולם הרחב כקביעות 'אובייקטיביות' של מוסד משפטי מקצועי ומכובד, אשר קבע כי ישראל מפרה באופן שיטתי את המשפט הבינלאומי הפומבי מזה כ־37 שנים. חוות דעתו של בית הדין יצרה בזירה הבינלאומית מציאות שונה מבחינת ישראל במישורין ומבחינת העם היהודי בעקיפין, מציאות העלולה להוות זרז למגוון פעילויות הרסניות בפורומים בינלאומיים שונים, הן כאלו הקשורים ישירות עם האו"ם והן ארגונים מקצועיים, וכל זאת - לצד התגברות האנטי־יהודיות בעולם כולו.

מהדיון לעיל עולה, כי העם היהודי ומדינתו מתקשים להתמודד במישורין עם החזית המשפטית והבינלאומית. על כן מוטל עלינו לבחון את הנושא בראייה אסטרטגית כוללת, המעריכה את עוצמתם הרכה של העם היהודי ושל ישראל ובודקת דרכים להגברתה. הבנת עוצמתו הרכה של העם היהודי חיונית לצורך הערכה כוללת וארוכת טווח של הסיכונים העומדים בפני העם היהודי.

ב. העם היהודי ועוצמתו הרכה

מהי עוצמה רכה?

בספרו האחרון של ג'וזף נאי *Soft Power: The Means to Success in World Politics* (להלן: ספרו של נאי) מגדיר נאי עוצמה רכה בתור:

"the ability to get what you want through attraction rather than coercion or payments. It arises from the attractiveness of a country's culture, political ideals, and policies. When our policies are seen as legitimate in the eyes of others, our soft power is enhanced"⁴.

נאי מסביר כי את יחסי הכוחות העולמיים ניתן להדגים ב'משחק שחמט תלת-ממדי'. הממד העליון הוא 'ממד העוצמה הצבאית', בו ארצות הברית היא למעשה השחקנית הבלעדית; הממד האמצעי הוא הכלכלי, ובו מספר שחקניות מרכזיות: ארצות הברית, האיחוד האירופי, סין⁵ ויפן; והממד התחתון כולל אינטרסים כדוגמת פשיעה בינלאומית, שינויי אקלים, מחלות מדבקות ועוד. בממד זה שחקנים רבים ועוצמתו נחלקת בין מדינות, ארגונים בינלאומיים, עמותות וכדומה.

רבים, בהם ראשי מדינות, נוטים להתרכז בממדים הצבאי והכלכלי, תוך הזנחת הממד התחתון, המצריך שימוש בעיקר בעוצמה רכה.

נאי מבהיר שכאשר התנהגות נקבעת על-ידי משיכה לא מוחשית אך בכל זאת נצפית - העוצמה הרכה פעילה. עוצמה רכה משתמשת במטבע אחר ליצירת שיתוף פעולה - לא כוח ולא כסף, כי אם משיכה לערכים משותפים, צדק, והמחויבות לפעול למען ערכים אלה.

עוצמה רכה - היכולת לעצב את מה שברצונם של אחרים - עשויה להישען על כוח המשיכה של תרבותה וערכיה של קבוצה מסוימת, או על היכולת להשפיע באופן מתוחכם על סדר-היום הפוליטי באופן כזה הגורם לאחר שלא לבטא את העדפותיו, מאחר שהן נראות בלתי-מציאיות. בין שתי העוצמות - הקשה והרכה - מתקיים מרחב פעילויות הנע מכפייה, עובר דרך תמריצים כלכליים ושינוי סדרי עדיפויות, ומגיע עד לכוח משיכה צרוף.

כדוגמאות לעוצמה רכה משתמש נאי בהשפעה שהייתה באירופה שלאחר מלחמת העולם השנייה ל'ארבע החירויות' של הנשיא פרנקלין דלאנו רוזוולט; הצעירים מעבר ל'מסך הברזל' שהאזינו ל'שידורי רדיו אירופה

⁴ Joseph Nye S. Jr., *Soft Power: The Means to Success in World Politics* (New York: PublicAffairs), 2004 p. x.

⁵ לדיון מעמיק על סין והעם היהודי ראה Shalom Salomon Wald, *China and the Jewish People: Old Civilizations in a New Era* (Jerusalem: The Jewish People Policy Planning Institute-Gefen Publishing House) November 2004 - במהלך חודש דצמבר 2004 הדו"ח ייצא לאור גם בשפה העברית.

החופשית; הסטודנטים הסיניים שהביעו את מחאתם בכיכר טיינאנמן בהקמת העתק של פסל החירות; וכיום בצעירים האיראניים הצופים בקלטות וידאו מאמריקה ובשידורי לוויין שהצפייה בהם נאסרה על-ידי השלטונות.

עידן המידע הגביר את יעילות העוצמה הרכה, על-ידי הגדלת האפשרויות להעברת המידע ולשימוש בתעמולה. יודגש כי נכון הוא שעוצמה רכה כוללת גם תעמולה, אך משמעותו של המושג רחבה יותר, הרבה מעבר לתדמית יחסי ציבור או פופולאריות חולפת. עוצמה רכה יוצרת גם עוצמה ממשית - היכולת לממש יעדים. כאשר ניתן לגרום לאחר להעריך את האידיאלים שלך ולרצות את אשר ברצונך, אינך זקוק עוד להשתמש "בשיטת המקל והגזר" על-מנת להניע את האחר בכיוונך. פיתוי או שכנוע יעילים יותר מכפייה, ולערכים רבים, כגון דמוקרטיה וזכויות אדם, יש יכולת משיכה עצמית חזקה. עוצמה רכה מעניקה לנו יכולת השפעה רחבה יותר מיכולת ההשפעה והעוצמה הקשה של מאון הכוחות הפוליטי. מנגד, יכולת המשיכה עלולה להפוך לגורם דוחה, אם אנו נוהגים בהתנשאות ובכך פוגעים במסר של ערכינו הבסיסיים.

עוצמה קשה - יכולת הכפייה, נובעת בעיקר מעוצמתה הצבאית והכלכלית של מדינה. על-פי רוב, היא איננה מספקת להגשמה מלאה של כל היעדים. ההיסטוריה אינה עומדת דווקא לצד המדינות העשירות או בעלות הכוח הצבאי הגדול. לדעת נאי, בעולם בו גוברת יכולתם של מעטים, ארגוני טרור למשל, להרוג רבים, לעוצמה הקשה יש חשיבות רבה. אך לעוצמה הרכה נודעת חשיבות מכרעת במניעת גיוס תומכים ופעילים לארגוני הטרור, ובפעילויות אחרות הדורשות שיתוף פעולה מולטילטרלי.

חרף כל האמור לעיל, ראוי להדגיש כי לא ניתן ליישם הגדרות כוללות באופן מלא בכל מקרה ומקרה. הוא הדין במקרה שלפנינו. למשל, לא ניתן לטעון באופן חד-משמעי, שההשפעה היהודית בארצות-הברית היא אך ורק עוצמה קשה או רכה, על-פי הגדרתו של נאי. לעוצמה זו פנים רבות יותר ממה שמתאר נאי בהגדרתו, כגון השפעה בתחומי התקשורת, הכוח האלקטורלי ועוד תחומים שאינם נידונים בספרו.

מייד לאחר מלחמת העולם השנייה והשואה, העם היהודי זכה בתמיכה בינלאומית רבה. הקמתה של מדינת ישראל הצטיירה בעיני אומות העולם כמימוש של צדק היסטורי וכמעשה מוסרי. בשנותיה הראשונות של ישראל, עוצמתה הרכה הייתה במגמת עלייה מתמדת: הניצחון הצבאי במלחמת העצמאות, שנתפס במונחי "מעטים מול רבים" או "דוד נגד גלית", קליטת גלי העלייה, הקמת הקיבוצים, פיתוח הנגב, החינוך היהודי-ישראלי, הקמת התעשיות הביטחוניות ועוד, כל אלה עוררו הזדהות ותמיכה בקרב העולם כולו. התרבות הישראלית-יהודית, האידיאלים הפוליטיים והמדינאות של מנהיגי ישראל ובראשם דוד בן גוריון היו אטרקטיביים, ומשכו מתנדבים מכל קצווי תבל לסייע למדינה הצעירה בהגשמת חזון בית יהודי בארץ ישראל.

אולם מאז שנת 1967, עוצמתם הרכה של העם היהודי ושל ישראל נמצאת במגמת ירידה מתמדת. שחיקה זו קיבלה משנה תוקף עם פרוץ 'האינתיפאדה השנייה' בספטמבר 2000. מסקר שערכה הנציבות האירופית באוקטובר 2003 עולה ש-59 אחוז מאזרחי היבשת האירופית חושבים שמדינת ישראל מייצגת את 'האיום

הגדול ביותר לשלום העולם⁶. בסקר אחר שערך העיתון האיטלקי 'קוריירה דלה-סרה' בינואר 2004 בקרב אוכלוסיית האיחוד האירופי, נמצא כי למעלה מ-46 אחוז מהאירופים חושבים שיהודים הם בעלי 'מנטליות שונה' משאר אוכלוסיית העולם, 40 אחוז ציינו כי 'ליהודים קשר ייחודי לכסף' בעוד ש-35 אחוזים הסכימו ש'על היהודים לחדול מלשחק את תפקיד הקורבן בגלל השואה והרדיפות שהתקיימו לפני למעלה מ-50 שנים'⁷. סקר אחר, של העיתון הצרפתי 'ליבראסיון' מנובמבר 2004, מגלה כי לנוכח האירועים הביטחוניים בין ישראל לפלשתינאים, התמיכה בישראל נמצאת במגמת ירידה: רק 12 אחוז מהנשאלים הביעו תמיכה בצד הישראלי, לעומת 32 אחוז שתמכו בצד הפלשתיני. בסקר דומה שערך אותו עיתון בשנת 2000 הצהירו 14 אחוז על תמיכה בישראל, ו-18 אחוז בפלשתינים. המסר ברור: מדינת ישראל והעם היהודי ממשיכים לעורר חשש, הם אינם זוכים עוד לאהדה, ועוצמתם הרכה נשחקה באופן מדאיג.

המשולש מדיניות, ערכים ותרבות

תדמיתם של העם היהודי ושל ישראל והאטרקטיביות שלהם בעיני אומות העולם מורכבות מרעיונות ומגישות שונות. מלבד מדיניותה של ישראל, תדמית זו תלויה בין השאר גם בתרבות ובערכים יהודיים-ישראליים. משולש זה של מדיניות, ערכים ותרבות, הוא המקור העיקרי לעוצמה הרכה של העם היהודי ושל ישראל - היכולת להשיג את התוצאות שהעם היהודי וישראל מעוניינים בהם באמצעות יכולת המשיכה שלהם, במקום לכפות את רצונם על האחרים. אחרי הכל, עוצמה רכה היא היכולת להניע אחרים לשתף פעולה, מבלי לאיים עליהם או לשלם להם עבור שיתוף הפעולה. משום כך, עוצמה רכה תלויה בין השאר ביכולתנו למפות את יעדינו ומטרותינו. מדיניות המבוססת על הגדרות רחבות, כוללניות ורחוקות טווח של האינטרסים הלאומיים שלנו תהיה אטרקטיבית יותר ממדיניות מצומצמת וקצרת טווח.

(i) מדיניות

מדיניותה של ישראל, בעיקר זו הביטחונית, היא אחד הגורמים המשפיעים ביותר על העוצמה הרכה של העם היהודי ושל ישראל. הסלמת הסכסוך הישראלי-פלשתיני מקרינה לא רק על ערכים פוליטיים, כי אם גם על הסתכלות העולם כלפי ישראל והעם היהודי. התסיסה המתמדת במזרח התיכון מושכת את תשומת לב העולם כולו, מכתימה את דימויה של ישראל ואת מעמדה הבינלאומי, ומוסיפה לחצים על יהדות התפוצות. בנוסף, היחסים הקרובים בין ישראל וארצות הברית גורמים לאנטגוניזם במדינות אחרות, ביניהן גם במערב, וכך יוצרים עוינות כלפי קהילות יהודיות⁸.

⁶ Flash Eurobarometer, Iraq and Peace in the Word-Full Report 151 (Brussels:European Commission) October 2003.

⁷ Peter Popham 'Poll Shows Rising Tide of Anti-Semitism' The Independent 27.01.2004.

⁸ ראה המכון לתכנון מדיניות עם יהודי, דו"ח הערכה שנתית: בין שגשוג לבין שקיעה. העם היהודי 2004 (ירושלים: המכון לתכנון מדיניות עם יהודי) נובמבר 2004.

• ממשל גלובלי ומדיניות פנים

מחלק א' של דיון זה ניתן להסיק כי שימוש, פנייה והסתייעות במוסדות ובארגונים בינלאומיים מגבירים עוצמה רכה⁹. מאחר שמידת האטרקטיביות של ישראל והעם היהודי היא בבסיס העוצמה הרכה, הרי אטרקטיביות הנשענת על ערכים משותפים והחובה להפעיל מדיניות התואמת ערכים אלה, תוך פעילות והיוועצות מולטיטטרלית, תגביר ותחזק את עוצמתם הרכה של ישראל ושל העם היהודי. כאשר עוצמתן הרכה של מדינות נראית לגיטימית בעיניהם של אחרים, מדינות אלה נתקלות בהתנגדות מועטה בלבד לרצונותיהן. אם תרבותה והשקפותיה הרעיוניות של מדינה הן אטרקטיביות, אחרים ישמחו לעמוד לצידה. אם מדינה יכולה לעצב כללים בינלאומיים התואמים את האינטרסים והערכים שלה, פעילויותיה יראו לגיטימיות יותר בעיני אחרים. כאשר מדינה משתמשת במוסדות בינלאומיים וממלאת אחר הכללים המעודדים מדינות אחרות לתעל או להגביל את פעילויותיהן בדרכים המועדפות עליה, כלומר אין לה צורך לפעול "בשיטת המקל והגזר". לדוגמא, במסגרת דו"ח שפירסם באוגוסט 2004 צוות בינמשרדי לבחינת החלטת בית הדין הבינלאומי בהאג (ראה לעיל) הוצע לדרג המדיני, כי לשם צמצום נזקי ההחלטה, על מדינת ישראל ודובריה להדגיש, כי ככלל ישראל פועלת בהתאם לכללי המשפט הבינלאומי ומכבדת את החלטות המוסדות והארגונים הבינלאומיים, וביניהם כמובן גם את החלטות בית הדין הבינלאומי בהאג. עוד הוצע לדרג המדיני, כי לשם צמצום המתח מול הזירה המשפטית הבינלאומית יש להתאים בהקדם האפשרי את ההחלטות השלטוניות בעניין תוואי גדר ההפרדה והסדרי מרקם החיים במרחב התפר לעקרונות שנקבעו על-ידי בג"צ. הצוות הבינמשרדי הדגיש, כי פעילות שתעוגן בהחלטת ממשלה תעביר לעולם את המסר, כי ישראל מיישמת את המשפט הבינלאומי בבניית גדר ההפרדה, בהתאם להחלטות המערכת המשפטית הפנימית שלה.

יחד עם זאת, מן הדיון דלעיל ברור, כי ארגונים בינלאומיים, כגון האו"ם על מוסדותיו השונים, מושפעים מן הרוב בין המדינות החברות, והם מגלים דעה קדומה בולטת נגד ישראל והעם היהודי. ככלל, אי-היכולת הריאלפוליטית של ישראל ושל העם היהודי להסתייע ולהשתמש במוסדות הבינלאומיים ולפעול בהתאם לכללים ולנוהגים הבינלאומיים גורמת לאנטגוניזם בעולם כולו, יוצרת עוינות קשה נגד ישראל ונגד התפוצות היהודיות, ומחלישה את עוצמתם הרכה של ישראל והעם היהודי¹⁰.

• ארה"ב-ישראל

יחסי ישראל/עם יהודי-ארצות הברית הם גם בבסיס עוצמתם הקשה של ישראל והעם היהודי, וגם בבסיס עוצמתם הרכה. ברית ביטחונית-מדינית-כלכלית-תרבותית זו מסייעת לישראל מאז הקמתה בכל פרום בינלאומי ובכל מערכה צבאית לקיומה של המדינה היהודית. יהדות ארצות הברית, המעורבת בשכבות הגבוהות ביותר

⁹ לדיון מעמיק בסוגיית הממשל הגלובלי והממשל המודרני ראה Yehezkel Dror, *The Capacity to Govern* (London: Frank Cass & Co.) October 2001.

¹⁰ ראוי להזכיר, כי מדינות אחרות הפועלות באופן דומה או גרוע מכך אינן "זוכות" ביחס דומה.

של החברה האמריקנית, פועלת ללא לאות למען ישראל. בנוסף, מערכת היחסים ההדוקה משמשת תמריץ למדינות רבות בעולם, המעוניינות לחזק את קשריהן עם ארצות הברית, לנסות ולעשות זאת גם באמצעות הידוק קשריהן עם ישראל והעם היהודי. מדינות אלה, המעוניינות בפתחת דלתות בושינגטון, לא אחת פונות תחילה לישראל ולתפוצות היהודיות. לדוגמא ירדן, מאורטניה, תורכיה, מדינות מזרח ומרכז אירופה, סין ואפילו לוב, ששליטה, הקולונל קדאפי, פנה לקהילה היהודית בארצות הברית שתסייע לארצו בהידוק הקשרים עם וושינגטון.

מנגד, נטייתם הפרואמריקאית של ישראל והעם היהודי גורמת לעוינות במדינות אחרות, במיוחד במדינות אירופה. תמיכתם הבלתי-מסויגת של ישראל והעם היהודי בארצות הברית נוגסת בעוצמה הרכה שלהם במדינות אירופה.

(ii) ערכים

מדיניות המבטאת ערכים משותפים חשובים היא מדיניות אטרקטיבית יותר. למשל, מדיניות ישראלית בתחום איכות הסביבה, המבוססת על אמנות בינלאומיות כדוגמת פרוטוקול קיוטו (שישראל כבר אישרה אותו) מחזקת את עוצמתה הרכה של ישראל, ומציגה אותה כמדינה השותפה לדאגה העולמית לסוגיית התחממות כדור הארץ, המשפיעה על עתיד האנושות כולה. הדגשת הערכים והאידיאלים היהודיים האוניברסליים כדוגמת 'תיקון עולם', 'אהבת לרעך כמוך', 'לא תעמוד על דם רעך', שבע מצוות בני נח¹¹ וכיו"ב במדיניות ישראל, תחזק את עוצמתם הרכה של ישראל והעם היהודי.

(iii) תרבות

מידת המשיכה של התרבות היהודית-ישראלית היא, כאמור, הגורם השלישי בעוצמתם הרכה של העם היהודי וישראל. תרבות אוניברסלית, לא צרה, פרוכיאלית, היא מקור חשוב לעוצמה רכה. ממדים רבים של התרבות היהודית הם חסרי גבולות. כאן עלינו ליזכר שבד בבד עם היות התרבות היהודית מוקד למשיכה בארצות הברית למשל, היא מעוררת דחייה במדינות ערביות במזרח התיכון. עלינו, אם כן, להיות מודעים למגבלותיה התרבותיות של העוצמה הרכה. היא אומנם יכולה לסייע לנו רבות, אך ישנם מקרים בהם אין לה כל ערך.

הקיבוצים הישראליים והתרבות שהתפתחה סביבם מיעבו את ישראל בעולם כחברה מתקדמת, פלורליסטית ושוויונית, שצעירים רבים בעולם כולו רצו לטעום ממנה ומתרבותה ובאו לחיות ולהתנדב בקיבוצי ישראל.

סדרות טלוויזיה מצליחות המוקרנות בעולם כולו, כדוגמת 'סיינפלד', 'סקס והעיר הגדולה', 'וויל וגרייס' ו'חברים', בין השאר מציגות את התרבות היהודית ואת אורח החיים היהודי באור חיובי ומתקדם, וגורמות לצופיהן לרצות להיות בחברת יהודים ולהידמות להם. סרטים הוליוודיים מצליחים כגון 'ינטלי', 'רשימת שינדלר',

¹¹ איסור עבודה זרה-אמונה באל אחד, איסור ברכת השם-כבוד האל, איסור שפיכות דמים-כבוד האדם, איסור גזל-כיבוד רכוש הוולת, איסור גלוי עריות-כיבוד מוסד המשפחה, איסור אבר מן החי-כבוד בעלי חיים ומיניו דיינים-הקמת מערכת משפט.

'מבצע יונתן', 'הפסנתרן', 'לשמור אמונים', 'מטריקס'¹², 'מוסדי' (פרויקט חדש של הבימאי סטיבן שפילברג) מציגים גם הם את ההיסטוריה והתרבות היהודית והישראלית ומעוררים את אהדת העולם לעם היהודי ומדינת ישראל. זוכי פרסי נובל רבים הם יהודים - עד לשנת 2004 למעלה מ-130 יהודים, ביניהם גם ישראלים, זכו בפרסי נובל בתחומים השונים. סופרים כמו פיליפ רות' וברנרד מלמוד תופסים מקום בולט בספרות האמריקנית המודרנית; פילוסופים כמו לוינס ודרידה פרצו דרכים חדשות בחשיבה הפילוסופית החדשה. התנ"ך והדת היהודית הם, כמובן, מוקדי משיכה מרכזיים בפני עצמם. בהקשר זה ראוי לציין גם את העניין הרב שהקבלה מעוררת בימים אלה בקרב אמנים ומפורסמים בעלי שם ואהדה עולמית, כגון מאדונה. גם הם משמשים כמגנטים תרבותיים בעולם כולו. ספרות, מוסיקה, אמנות עיצוב, אופנה ואוכל יהודיים-ישראלים הם מוקדי משיכה תרבותיים בעולם כולו ומהווים תרומה משמעותית לעצמתם הרכה של העם היהודי וישראל.

כלכלה וגלובליזציה

לדעת נאי, כאמור, עוצמה כלכלית מהווה את הממד האמצעי במטפורת משחק 'השחמט התלת-ממדי' - בין עוצמה קשה לבין עוצמה רכה. ואולם, בהקשר היהודי-ישראלי, נראה למחבר מסמך זה כי עוצמתו הכלכלית של העם היהודי היא בעיקרה עוצמה רכה, הנשענת בין השאר על השפעה כלכלית, כסף ומקורות מימון. במדינות המערב, העם היהודי מקובל, ומעטים המחסומים הכלכליים שהעם היהודי עדיין לא פרץ במדינות אלה. בעולם הרחב, היהודים נמנים על המגזרים העשירים ביותר של הכלכלה הגלובלית. מדינת ישראל, על אף המיתון הכלכלי, הגלובלי והמקומי גם יחד, ניצבת במקום ה-22 בין המשקים העשירים והמפותחים בעולם, על-פי נתוני התוצר הלאומי הפנימי לנפש. יהודים רבים נמצאים בעמדות מפתח בכלכלה העולמית. רבים מעריצים את ההצלחה הכלכלית של העם היהודי, אבל אחרים רואים הצלחה זו כביטוי לשליטה היהודית בכלכלה העולמית, ועל כן הצלחה זו מהווה גם מקור עיקרי לתופעת האנטי-יהודיות.

בהקשר זה נראה שלתהליך הגלובליזציה יש פוטנציאל כביר לחיזוק עוצמתו הרכה של העם היהודי המפוזר בכל רחבי תבל, זאת לצד הימצאותם של יהודים בעמדות מפתח בכלכלה העולמית. תהליך הגלובליזציה מחזק, אומנם, מגמות של התמחות בינלאומית, ריבוד ותלות חברתית, אך הוא גם פוגע בצדק החברתי, מה שגורם לתגובות אלימות מצד התנועה האנטי-גלובלית. יחד עם זאת, אומנם נכון הוא שתהליך הגלובליזציה מחזק את עוצמתו הרכה של העם היהודי אך בד-בבד הוא גם מגביר את גל האנטי-יהודיות. כפי שמסיק פרופ' יחזקאל דרור, "ניתן היה לקוות שהגלובליזציה תפחית את האנטישמיות על-ידי עקירת הרגלים קדמוניים בשילוב עם פרספקטיבות וערכים הומניסטיים אוניברסליים, אך דבר זה לא קרה, גם כנראה לא יקרה בעתיד הנראה לעין. אדרבא, הגלובליזציה נוטה להגביר אנטישמיות, לפחות בארבעה אופנים: היא מעוררת תגובות שבטיות ופונדמנטליסטיות; גורמת לטראומה חברתית ומעודדת חיפוש אחר אויבים; מחוללת מצוקות משמעותיות כגון

¹² בסדרת סרטי 'מטריקס' ציין היא המושבה האחרונה של בני אדם אשר שורדת בכדור הארץ.

אבטלה והיהודים נתפסים לעיתים כמניעים העיקריים של הגלובליזציה; לבסוף, היא משאירה אפשרויות מועטות למדיניות כלכלית-חברתית ומאלצת מדינות לוותר על שאיפות סוציאליסטיות. באופן זה, חלקים של החברה נותרים ללא מסר והם מחפשים משמעות חדשה לדבוק בה. האנטי-ישראליות עונה עבור חלקם על צורך זה"¹³.

ירושלים

ירושלים, בירת ישראל, והעם היהודי אינה עיר רגילה וגם לא 'עוד עיר בירה' בין יתר בירות העולם. קדושתה של העיר ליהודים, למוסלמים ולנוצרים מעמידה אותה במרכז התעניינותו של העולם כולו. ירושלים עמוסה בקדושה, ביזכרונות היסטוריים ובתקוות, ומהווה נכס אסטרטגי עליון בעוצמתם הרכה של העם היהודי ושל ישראל. מנגד, אין להתעלם מהמציאות הפוליטית בה ירושלים מצויה בחזית הסכסוך הישראלי-פלשתיני והעימות הישראלי-ערבי. קדושתה של העיר מתערבבת בפוליטיקה ומלכה יצרים ברחבי העולם. אין עוררין על כך שהחיכוך הדתי, הלאומי והאתני בשאלת ירושלים נוגס בעוצמתם הרכה של ישראל והעם היהודי.

דמוגרפיה יהודית

גם לדמוגרפיה היהודית השלכות על עוצמתו הרכה של העם היהודי. חלקם של יהודים באוכלוסייה העולמית הוא קטן ביותר - מעט יותר מ-0.2 אחוז מאוכלוסיית העולם. מלבד בישראל, ברוב הקהילות היהודיות ברחבי העולם שורר כיום מאזן שלילי בין לידות ופטירות (כלומר, יותר פטירות). מגמת נישואי החוץ השכיחה קשורה בשיעורים גדלים והולכים של דור צעיר, שאינו זוכה לחינוך יהודי. הכרסום בדור הצעיר יותר, הנובע ממצב זה, יצר תהליך מתמיד של הזדקנות, הקשורה בשיעורי תמותה גבוהים יחסית ובהידלדלות האוכלוסייה היהודית. טשטוש גבולות ההזדהות, והמורכבות המתעצמת והולכת בהגדרת הציבור היהודי, הם תוצאות נוספות של התמורות המשפחתיות והתרבותיות הנמשכות.

בישראל, המאזן של מגמות דמוגרפיות של יהודים ושל לא-יהודים מוליד משוואת אוכלוסים הקשורה בטבורה לסכסוך הישראלי-פלשתיני. "לדמוגרפיה יש גם משקל מכריע בקביעתה של מהות היחסים בין היהודים לבין העולם החיצון, כלומר כוחן של הקהילות היהודיות העומדות בתחרות עם קבוצות אחרות או עם הרוב באותה חברה". פרופ' סרג'ו דלה פרגולה קובע, כי "יתכן שמספר היהודים בעולם קטן ממה שנהוג לחשוב, ואם המגמות הדמוגרפיות הקיימות יימשכו בלא שינוי, עלולים היהודים להתמעט אף יותר בעתיד"¹⁴. שיעורי הילודה הנמוכים והזדקנות האוכלוסייה היהודית הן בעיות דמוגרפיות כבדות משקל, המערערות את כושר הקיום של העם היהודי לטווח ארוך ומחלישות משמעותית את עוצמתו הרכה של העם היהודי.

¹³ יחזקאל דרור, אסטרטגיה נגד אנטישמיות (ירושלים: המכון לתכנון מדיניות עם יהודי) נובמבר 2004, עמ' 7.

¹⁴ סרג'ו דלה פרגולה, דמוגרפיה יהודית: עובדות, סיכויים, אתגרים (ירושלים: המכון לתכנון מדיניות עם יהודי), אוגוסט 2003; תחזית אוכלוסייה יהודית בהנחת פרויקט בינוני 2010-2050 - אלפים: 2010 - 13,428, 2020 - 13,847, 2050 - 14,480 שם עמ' 8.

איסלם קיצוני והיכולת הגוברת של מעטים להרוג רבים

יכולתם של מעטים להרוג המונים¹⁵ לצד גל האנטי־יהודיות החדשה, האיסלם הקיצוני וארגונים לאומניים אחרים מהווים סכנות קיומיות חמורות וממשיות לעם היהודי. גופים אלה סימנו את העם היהודי כאחת המטרות המרכזיות לפעילויותיהם. הטכנולוגיה המודרנית מאפשרת לארגוני טרור להשיג בקלות יחסית נשק ואמצעים בלתי־קונבנציונליים להרג המונים. הטרור המוסלמי הפונדמנטליסטי תלוי גם הוא בעוצמה רכה, שבאמצעותה הוא זוכה לתמיכה כוללת ומגייס פעילים לשורותיו. במאבק קיומי זה, ישראל והעם היהודי נדרשים להפעיל, מלבד את עוצמתם הקשה, גם את כל מרכיבי עוצמתם הרכה.

עלייה והגירה יהודית

גם הגירה היא מרכיב נוסף של עוצמה רכה. בעשורים האחרונים ידעו מדינת ישראל והקהילות היהודיות, בעיקר בארצות הברית, גרמניה וקנדה, הגירה יהודית ניכרת, בעיקר ממדינות חבר העמים. הגירה זו הרחיבה את ישראל ואת הקהילות וחיוקה את עוצמתן הרכה.

קשרים אישיים

קשרים אישיים הם נתיב נוסף של עוצמה רכה. ביקורי תיירים ואנשי עסקים מקילים על קשרים שכאלה. סטודנטים זרים הלומדים בישראל הם מרכיב חשוב בעוצמה הרכה, אך ביקורים אלה התמעטו, כאמור, בעקבות ה'אינתיפאדה השנייה'.

מגבלות העוצמה הרכה

כמו לסוגים אחרים של עוצמות, גם לעוצמה רכה מגבלות משלה. עוצמה רכה תלויה, יותר מעוצמה קשה, בקיומם של צדדים המעוניינים להפיק תועלת ולהינות מעוצמה זו. יותר מכך, לא אחת לכוח המשיכה יש אפקט דיפוזי, דהיינו יצירתה של השפעה כוללת, במקום ביצועה של פעולה ייחודית, הנראית על־ידי אחרים כאפשרית לביצוע בקלות יחסית.

בדרך כלל, הגשמת מטרות ספציפיות תלויה בעוצמה קשה, בעוד שההשפעות החשובות ביותר להשגת יעדים כלליים הן על־פי רוב השפעות עוצמה רכה. קל יותר, למשל, למשוך ולפתות המונים לדמוקרטיה, מאשר לכפות עליהם לנהוג באופן דמוקרטי. עוצמה קשה נדרשת למנוע התקפות, לאבטח גבולות ולהגן על בעלי ברית.

התפיסות של הציבור הרחב עשויות להשתנות במהירות. עוצמה רכה המתבטאת בפופולאריות היא "נדיפה". מנהיגים חייבים לעיתים לקבל החלטות בלתי־פופולאריות, מתוך הכרה שאלה הן ההחלטות הנכונות, ומתוך תקווה שהפופולאריות שלהם תשתקם, אם יתברר שההחלטה היתה נכונה. פופולאריות כשלעצמה אינה צריכה להיות יעד בפני עצמו במדינאות.

¹⁵ ראה גם יחזקאל דרור, "עם הניצב מול רשע זוועתי", כיוונים חדשים, גיליון מס' 8, אפריל 2003, עמ' 56-69.

אף על פי כן, מחיר חוסר הפופולאריות כתוצאה מהחלטות עוצמה רכה (המתקשרות, בין השאר, לתדמית ולגורמים "רכים" נוספים) חייב תמיד להילקח בחשבון, בניהול זהיר של מדיניות. לסקרי דעת קהל מגבלות משלהם, אך הם מספקים הערכה ראשונית טובה למידת האהדה כלפי מדינה מסוימת ולמחיר שעליה לשלם על החלטותיה הבלתי-פופולאריות. ראו לדוגמא את סקר הנציבות האירופית מאוקטובר 2003 הנזכר לעיל, על-פיו 59 אחוז מאזרחי האיחוד האירופי חושבים שישראל מייצגת את האיום הגדול ביותר לשלום העולם. סביר להניח, שתפיסתם זו של אזרחי האיחוד האירופי מבוססת על התנהלותה של ישראל בסכסוך הישראלי-פלשתיני ועל בסיס מדיניות הביטחון והחוץ שלה.

לכוח צבאי מגבלות משלו. מבחינה צבאית, ישראל התחזקה, אך המגבלות על כוחה הצבאי גברו גם הן. כיום, מדינות דמוקרטיות מתמקדות יותר ויותר ברווחה ופחות בתהילה צבאית. נדרשים יותר ויותר צידוקים מוסריים להבטחת תמיכה מוסרית בעימות. מרבית המדינות החזקות ביותר איבדו את תשוקתן לכיבוש.

קיומם של 'איים של שלום', החולקים ערכים משותפים לגבי התנהגות מקובלת בין מדינות דמוקרטיות, הוא ההוכחה לחשיבות הגוברת של עוצמה רכה. כפי שהסיק נאי, "במערכות היחסים שלהן, כל הדמוקרטיות המפותחות באות מנוגה"¹⁶.

ג. המלצות לפעולה

מחלקו הראשון של הדיון ברור, כי דימוים החיובי של ישראל והעם היהודי נשחק. ישראל והעם היהודי נכשלו בניסיונותיהם להתמודד עם גילויי האנטי-יהודיות בזירות המשפטית והבינלאומית, ועל כן יש צורך בראייה אסטרטגית כוללת, הבוחנת דרכים להגברת עוצמתם הרכה. גישה חדשנית זו חיונית להערכה נכונה וארוכת טווח ולהבנת זירות הפעולה החדשות. גישה זו גם תמנע בזבוז משאבים על אמצעים בלתי-יעילים, ובראשם מדיניות ההסברה הכושלת של ישראל והעם היהודי.

להגברת עוצמתם הרכה, לקידום ערכים יהודיים וכדי לענות על צרכים ריאליפוליטיים, על ישראל והעם היהודי לגייס את ערכי 'תיקון עולם'. ישראל והעם היהודי צריכים לחדש ערכים יהודיים בנושאים ואתגרים אוניברסליים שבפניהם ניצבת האנושות, כגון הינדוס גנטי, שוויון עולמי ועוד. בהתבסס על הדיון דלעיל מוצעת להלן רשימה של צעדים ויוזמות לפעולה:

¹⁶ Nye עמ' 20; בהקשר זה ראוי גם להזכיר את קביעותו של רוברט קגן, כי "כשמדובר בסוגיות אסטרטגיות ובינלאומיות חשובות, האמריקנים הם ממאדים והאירופיים הם מנוגה". ראה רוברט קגן "כוח וחולשה", תכלת, גיליון מס' 15, סתיו 2003, עמ' 39 עד 70, עמ' 39.

הסכסוך הישראלי-פלשתיני

הסכסוך הישראלי-פלשתיני משליך על מעמד המוסרי והבינלאומי של ישראל והעם היהודי, על אופייה היהודי של ישראל, וכפי שעולה מדיון זה - גם על עוצמתם הרכה. ללא ספק, פתרון הסכסוך או אפילו ייצוב החלקי יגביר את העוצמה הרכה של ישראל ושל העם היהודי בכל תחום, ויחזק משמעותית את מעמד הריאלפוליטי.

הגברת שיתוף הפעולה של מדינת ישראל והעם היהודי עם ארגונים בינלאומיים

התבטאותו המפורסמת מאמצע שנות החמישים של ראש ממשלת ישראל דוד בן גוריון, 'אוי"ש-שמום', עדיין מסמלת את מדיניות החוץ הישראלית. ישראל חייבת להכיר בסכנה הטמונה בהתנהלות המתנשאת בזירה הבינלאומית. ככל שהדבר אפשרי, ומבלי לפגוע כמובן באינטרסים ישראלים חיוניים, רצוי שישראל תשאף לשינוי מעמדה באו"ם, במוסדותיו ובארגונים בינלאומיים אחרים. במקביל ראוי שישראל תפתח במהלך חינוכי פנימי בקרב אזרחיה, לשיפור מעמד של ארגונים אלה בישראל ולהדגשת חשיבותם עבור מדינת ישראל.

ככלל, על ישראל להציג עצמה בעולם כמדינה המכבדת את כללי המשפט הבינלאומי הפומבי ואת החלטות המוסדות והארגונים הבינלאומיים. בימים אלה, למשל, מנהלת ישראל מגעים עם האו"ם להגדרת המעמד המשפטי של השטחים שיפנו בתכנית ההינתקות. המשפט הבינלאומי הקיים מונע הכרה ב'סיום הכיבוש' לפי תוכנית ההינתקות, כיוון שהוא מתייחס רק לשני מצבים - 'כיבוש' או 'היעדר כיבוש' - ואינו כולל מצבי ביניים. לנוכח זאת ישראל, המעוניינת בלגיטימציה בינלאומית לטענתה שהכיבוש ברצועת עזה יסתיים עם הנסיגה המתוכננת, פועלת בשיתוף פעולה מלא עם האו"ם, הממשל האמריקאי וגורמים אירופיים. עוצמתה הרכה של ישראל תגבר אם תפעל במתכונת דומה, ככל שניתן, מול גורמים בינלאומיים, גם בנושאים מדיניים וביטחוניים נוספים.

כאמור, הכרה, שימוש, פנייה והסתייעות במוסדות ובארגונים בינלאומיים מגבירים עוצמה רכה. בהקשר זה ראוי כי ישראל תבחן פעם נוספת את אפשרות הצטרפותה לבית הדין הפלילי הבינלאומי (אמנת רומא).

הקמת קבוצה של משפטנים ומומחים ליחסי חוץ ובטחון להצגת שינויים במשפט הבינלאומי ובזירה המוסדית

האו"ם והמשפט הבינלאומי הפומבי שרויים במשבר עמוק. לאחר המלחמה בעיראק, מעמדם ונחיצותם במתכונת הנוכחית התערערו עוד יותר. המשפט הבינלאומי, ובמיוחד דיני המלחמה והשימוש בכוח צבאי, מפגרים אחר המציאות. האו"ם נראה עתה, יותר מתמיד, כגוף בינלאומי מיושן, או בלשונו של הנשיא הנוכחי של ארצות הברית, ג'ורג' וו. בוש, "האו"ם עומד בפני סכנת שקיעה אל תוך דפי ההיסטוריה כגוף בלתי יעיל וכמועדון ויכוחים בלתי רלוונטי".

האו"ם ומערכת המשפט הבינלאומי הפומבי ניצבים בפני צומת גורלי ומכריע, ודרושה רפורמה משמעותית בזירה המשפטית ובזירה המוסדית הבינלאומית. ישראל והעם היהודי, הנמצאים בראש החץ של החזית החדשה

הבינלאומית והמשפטית, חייבים לזוּם הקמת קבוצה של משפטנים ומומחים בינלאומיים ליחסי חוץ ובטחון להצגת השינויים הנדרשים, וביניהם בנושאים כדוגמת טרור בינלאומי והגדרתו המשפטית, שימוש בנשק להשמדה המונית, הגנה עצמית מקדימה, הגנה עצמית בפני התקפות גרילה וטרור, הגנה עצמית קולקטיבית, התערבות הומניטרית, שימוש בכוח בגלל 'צורך', קיום מצב מלחמה, זכויות אדם, אמנות ז'נבה, שינויים מוסדיים באו"ם ובעיקר במועצת הביטחון, ועוד.

מאמצי ישראל והעם היהודי לשנות את המשפט הבינלאומי זקוקים לתמיכה רחבה. לכן אסור שהקבוצה תורכב על בסיס יהודי בלבד, אם כי רצוי כמובן שתכלול משפטנים ומומחים ליחסי חוץ ובטחון יהודיים בעלי שם. לקידום יוזמה זו, מוצע שישראל וארגונים יהודיים רלוונטיים, כדוגמת 'ארגון המשפטנים היהודיים', יפעלו בשיתוף מדינות וגורמים מרכזיים, כדוגמת ארצות הברית, בריטניה, קנדה, רוסיה, יפן, הודו, סין, דרום אפריקה, האיחוד האירופי ואוסטרליה.

הצטרפות ליוזמות גלובליות

פן נוסף בפעילות להגברת הערך היהודי 'תיקון עולם' יימצא בהצטרפות ישראל והעם היהודי ליוזמות גלובליות בתחומי איכות הסביבה, המאבק הבינלאומי בפשע המאורגן, המאבק הבינלאומי בסמים, קידום זכויות נשים, קידום זכויות האדם, המאבק הבינלאומי במחלות מדבקות, המאמץ העולמי לשימור הסביבה ועוד. הגברת תחושת האחריות המשותפת של ישראל והעם היהודי ליעדים גלובליים אלה לצד הקצאת משאבים והגברת היצירתיות, המחקר, הפיתוח והטכנולוגיה היהודיים בנושאים אלה, יחזקו באופן משמעותי את עוצמתם הרכה של ישראל והעם היהודי.

עידן המידע

בעידן המידע, המדינות האטרקטיביות יותר הן אלה שלרשותן מגוון עשיר ומפותח ככל האפשר של אמצעי תקשורת. על ישראל והעם היהודי לפעול בכל נתיבי התקשורת האפשריים להצגת הערכים היהודיים והישראלים - ערכים הנהלים לנורמות הגלובליות. בין אמצעים אלה ניתן למנות את רשת האינטרנט - עידוד הקמת אתרים "מאוזנים" לצד אתרים תעמולתיים, סרטים, תוכניות דוקומנטריות וסדרות טלוויזיה בנושאים יהודיים וישראלים, שיופקו לשם הקרנתם ברחבי העולם, הקמת ערוץ טלוויזיה יהודית במתכונת ערוץ אל-ג'זירה הערבי, הקמת תחנת רדיו יהודית במתכונת 'קול אמריקה' ועוד.

העם היהודי והאיסלם

לצד המאבק באיסלם הרדיקלי, המאיים להשמיד את ישראל והעם היהודי, יש להפריד בין שיקולים לטווח קצר לבין הסתכלות לטווח רחוק, בין אינטרסים פוליטיים אד-הוק של ישראל לבין הפרספקטיבה ההיסטורית הרחבה יותר של העם היהודי. בטווח הארוך, שגשוגם ועוצמתם הרכה של ישראל והעם היהודי נשענים על הבנה עם

האיסלם המתון. במקביל להכרעתו של הפונדמנטליזם האסלאמי, על העם היהודי להוביל את התמיכה בעידוד האיסלם המתון ובמתן הכבוד לתרבות האיסלמית. אחרי הכל, בין היהדות והאיסלם יש דמיון ברוב הסוגיות הדתיות, החל מאמונת הייחוד וכלה בענייני דת ומדינה. היהדות חייבת לעמוד בפרץ נוכח ניסיונות מערביים לחולל דמוניזציה של האיסלם. דוגמה ראשונית לכך יכולה להיות בהתייזבות יהודית לצד הקהילות המוסלמיות בכל המדינות המערביות האוסרות סימנים דתיים מסורתיים במקומות ציבוריים. התקרבות יהודית-מוסלמית, בכל מדינה חופשית שבה בני הדתות האלה חיים זה לצד זה, תגביר את עוצמתו הרכה של העם היהודי.

שיפור העוצמה הרכה של ישראל ושל העם היהודי אצל מעצמות על מתהוות הנעדרות מסורת תנ"כית

שינוי המפה הפוליטית הגלובלית מצריך את הגברת העוצמה הרכה של ישראל ושל העם היהודי באותן מדינות ההופכות לשחקניות גלובליות ראשיות כדוגמת סין והודו. מדינות אלה, ובראשן סין, הן מעצמות על בתהליך התהוות, שבמאה ה-21 צפוי שתהיה להן השפעה פוליטית, כלכלית וצבאית גדלה והולכת. במדינות אלה, הנעדרות שורשים תנ"כיים, לפני המאה העשרים כמעט שלא הייתה כל התייחסות לעם היהודי. זו, כמובן, גם הסיבה לכך שמדינות אלה ידעו מעט מאוד גילויי אנטי-יהודיות.

ישראל והעם היהודי חייבים לחזק את מעמדם במעצמות על מתהוות אלה, המציעות לעם היהודי הזדמנויות לשיפור מעמדו ולהגברת עוצמתו הרכה בהן. בימים אלה פירסם המכון לתכנון מדיניות עם יהודי ניר אסטרטגיה חדש "China and the Jewish People: Old Civilizations in a New Era"¹⁷, הכולל גם המלצות מדיניות להגברת עוצמתו הרכה של העם היהודי בסין. בין המלצות אלה: הקמת משלחת יהודית קבועה בסין שתייצג את הארגונים העיקריים של העולם היהודי; כנס בהשתתפות מנהיגים ומדינאים סיניים ויהודים בנושאים גלובליים משותפים ומערכת היחסים סין-עולם יהודי; כנס לאנשי עסקים ויזמים מובילים מסין ומהעולם היהודי; קורסי הכשרה למרצים באוניברסיטאות סיניות; הקמת מרכז אקדמי ליהדות בביג'ין, ועוד.

הידוק יחסי ישראל/עם יהודי - איחוד אירופי

האיחוד האירופי נהנה ברחבי העולם כולו מתדמית חיובית ומעוצמה רכה ניכרת. השפעתו של האיחוד האירופי על סוגיות עולמיות גוברת בהתמדה, ויש לו מעמד דיפלומטי ומדיני התואם את עוצמתו הפוליטית, הכלכלית והמסחרית.

אירופה היא אומנם שותפת הסחר החשובה של ישראל, והסחר עימה מהווה כ-30% מהיצוא של ישראל וכ-40% מהיבוא שלה, אך מנגד, פחתה באופן משמעותי עוצמתם הרכה של ישראל והעם היהודי ברחבי היבשת האירופית. לצד צמיחתה של הקהילה המוסלמית באירופה, אנו עדים כאמור להתגברות תהליך האנטי-יהודיות

¹⁷ ראה הערה מס' 5.

וליהחלשות מעמדן של הקהילות היהודיות באירופה, אוכלוסייה הנאמדת בכ־1,121,000 נפש. מרבית הקהילות היהודיות האירופיות, מלבד זו שבגרמניה, מתאפיינות בשיעורי ילודה נמוכה, הזדקנות, עלייה לישראל ונישואי חוץ. במקביל להחלשת הלגיטימיות והמעמד של ישראל באירופה, נחלשו גם ההשפעה והמעמד של יהדות אירופה.

משום מה, למרות כל זאת, ישראל והעם היהודי הזניחו את הזירה האירופית, והאיחוד האירופי נמצא בתהליך מתמיד של דמוניזציה בישראל ובתפוצות היהודיות. זאת על אף שהאיחוד האירופי מגלה נכונות לשיתוף פעולה עם ישראל והעם היהודי במיגור גל האנטי־יהודיות ביבשת, וחרף ניסיונות האיחוד לתרום באופן פעיל למאמצים לפתרון הסכסוך הישראלי־פלשתיני.

הגברת עוצמתה הרכה של יהדות אירופה היא צו השעה. על אירופה, העם היהודי וישראל מוטלת כיום חובה לפעול לגישור התהום ביניהם, ולכונן ברית חדשה בין אירופה לבין העם היהודי. ברית שכזו עם האיחוד האירופי, הנהנה מתדמית חיובית ומעוצמה רכה ניכרת, תחזק את הלגיטימציה של ישראל והעם היהודי ברחבי העולם כולו.

יחסים מפותחים בין אירופה, ישראל והעם היהודי מוערכים באירופה, וחשובים וכדאיים מאוד להגברת עוצמתם הרכה של העם היהודי ושל ישראל ביבשת שהיא גוש האוכלוסין השלישי בגודלו, הגוש הכלכלי השני בעוצמתו, ומסגרת הסחר הגדולה בעולם.

יהדות־נצרות

האפיפיור הנוכחי, יוחנן־פאולוס השני, אימץ מדיניות חסרת תקדים לקירוב הנצרות והעם היהודי, הכרה במדינת ישראל והידוק השיח הנוצרי־יהודי. במקביל, נוצרים פרוטסטנטיים ואוונגליסטים פיתחו גישה אוהדת כלפי העם היהודי ומדינת ישראל, מתוך כוונה להחיש את שיבת ציון היהודית כאמצעי מובהק לשיבתו השנייה של ישו. ראוי להדגיש כי לצד קבוצות אלה קיימות גם קבוצות נוצריות אחרות, השוללות את זכות קיומה של ישראל.

בטווח הקצר, התפתחויות חיוביות אלה מחזקות את מעמדו של העם היהודי ומגבירות את עצמתו הרכה בעולם הנוצרי. מנגד, הסתלקותו הבלתי־נמנעת בעתיד של האפיפיור הנוכחי וחוסר עמידה בעיפיות הנצרות המשיחית צופנים בחובם רעות, הן מן ההיבט הדתי והן מן ההיבט המדיני. לצורך שמירה על עוצמתנו הרכה, על ישראל והעם היהודי - לצד שיתוף פעולה עם העולם הנוצרי - לרסן את הלהט לכריתת ברית תיאולוגית־פוליטית עם הנצרות המשיחית ועם מנהיגים נוצרים פונדמנטליסטים.

ירושלים - מרכז להגות עולמית

מוצע להפוך את ירושלים למרכז להגות עולמית ומרכז עולמי לערכים אנושיים. ירושלים תהיה למרכז עולמי לחשיבה ערכית־מוסרית. המרכז יתמודד עם שתי הבעיות המטרידות כיום את האנושות: הפוטנציאל השלילי של המדע והטכנולוגיה, והפער הדרמטי בין שפע ועושר לבין עוני ורעב.

תרבות וספרות יהודית-ישראלית

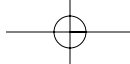
לצרפת, בריטניה ולמרבית מדינות אירופה מסורת ארוכה של יצוא תרבותי וספרותי לצד תוכניות תרבות בינלאומיות. בעולם קיים ביקוש לספרות ותרבות יהודית-ישראלית, ולכן, על ישראל והעם היהודי לפעול בדומה למדינות אירופה, להגביר את מאמציהם ולייחד משאבים לייצוא מסוג זה, שיבוא לידי ביטוי בתרגום ספרים, הצגות ומופעים יהודיים-ישראלים בשפות זרות, הגברת לימודי השפה העברית באוניברסיטאות ברחבי העולם, עידוד תוכניות לחילופי סטודנטים, והקמת מרכזי תרבות יהודית-ישראלית.

צוותים ישראלים-פלשתינאים ליישוב סכסוכים בינלאומיים

פיתרון עתידי של הסכסוך הישראלי-פלשתיני יקנה לישראלים ולפלשתינאים מעמד 'מקצועי' בינלאומי ביישוב סכסוכים. צוותים משולבים של ישראלים ופלשתינאים יוכלו, וסביר להניח שאף יתבקשו, לסייע למדינות ולעמים אחרים ביישוב סכסוכיהם.

מדינה יהודית חזקה ומקובלת בקהילה הבינלאומית

ממסמך זה עולה באופן ברור, כי הבנת עוצמתם הרכה של מדינת ישראל והעם היהודי תאפשר הערכה כוללת וארוכת טווח והבנה של הסיכונים הצפויים וההזדמנויות העומדות בפני העם היהודי. הגברת העוצמה הרכה של ישראל והעם היהודי חיונית כבסיס לאסטרטגיות-נגד תכליתיות ויעילות למניעת סיכונים, תוך הסתכלות קדימה, במקום להיצמד לאירועים עכשוויים. גישה אסטרטגית רב-ממדית משולבת זו, לא זו בלבד שתהווה מענה נוסף לגל האנטי-יהודיות, אלא שהיא הכרחית להבטחת ביטחונם וקיומם של העם היהודי, ואין ספק שהיא תסייע לשגשוגה של ישראל כמדינה יהודית חזקה ומקובלת בקהילה הבינלאומית.

הערות:

